

Vääččir meccikuávlu tipšom- já kevttimvuávám – oohtâškiäsu

Meccikuávlulaahâ kenigit Meccihaldáttâs ráhtiđ asáttum meccikuávloid tipšom- já kevttimvuávám, mon pirâsministeriö nannee. Vuávám ráhtoo 10 – 20 ihán häävild já tast miäruštállojeh tooimah vuáđudemmittomeerij olášuttem várás. Vääččir oovdeb tipšom- já kevttimvuávám nannejui ive 2007.

Tipšom- já kevttimvuávám peividem tuálá sistees tááláá tile valdâlem, mast tobdeh kuávlun suožâlem- já kulttuuráárvuid. Tááláá tile valdâlem vuáđuld lii arvâlum, ete kuávlun čyeccih kuávdáš aštuuh, já iävtuttum tooimah toi tuástumân. Mittomeerij asáttâlmist oovdânpuáhtoo, maht tooimâi olášuttem čuávuh já toi vaiguttâsâid já vaigutteijeevuodâ árvuštelih. Olášutmân láá čuággám Meccihaldáttâs ovdâsvástádâs vuálásijd tooimâid já toi reesurstáárbuid.

Ohtâ peividemnâál vuávám kuávdáš nubástusâin lii čujottiđ meccikuávlun masa oles tuárispelistielâsin, kuus iä aktivilávt uápist kuállejejeid iäge rááhti uđđâ palvâlusriäidudem. Suullân 12 hehtaarid meccikuávlust lii räjjistielâsist. Taat kuávlun čujottuvoo rajimstielâsin, kost láá vyeimist räjjikocceemlaavâ miäldásiih njuolgâdusah. Vuávámist stivrejeh ovdebáá tärkkilubboht kevttimvuogâdvuodâi luovâttum toorjâsoojij várás om. čuujootmâin Vääččir pajosâid kuávlun, kuus iä mieđeet uđđâ toorjâsoojijd. Vuávámist meiddei linjejeh tiätu kevttimvuovij (ei. penuvráiđutoimâ, meccijotolâh) lopeárvuštállâm.

TÁÁLÁÁ TILE VALDÂLEM

Vuávámkuávlun valdâlem já vuávámtile

Vuávámkuávlun hámášuvâ meccikuávlulavvâin suožâlum meccikuávlust já Vääččir meccikuávlun - nommâsii (FI 130 0204) Natura -viärmádâhân kullee eromâš suožâlemtoomâi kuávlust (SAC). Vuávámkuávlun oles vijđodâh lii 159 986 hehtaarid já tot kávnoo Aanaar kieldâ siste. Vuávámkuávlun kulá ollásávt sämmilij päikkikuávlun. Lasseen kuávlun kulá masa ollásávt nuorttâlâšlaavâ miäldâsii nuorttâlâškuávlun.

Vääččir meccikuávlun lii Suomâ viđâdin stuárráamus meccikuávlun. Vääččir lii koskâvuodâlávt váddásávt juvsáttettee kuávlun. Suijân kuávlun tuárisvuotân lii vuossâmuštáá Aanaarjävri kuhes vuonâidiskuun, Taažâ já Ruošâ räjjih, jotteem tááhust vädis enâmeh sehe luodâttesuotâ. Vääččir ij lah kuittâg asáhannáá mecci. Meccikuávlun siste, iänááš tobbeen kávnojejee priivaatenâmijn, moh iä kuulâ vuávámkuávlun, láá kukken nubečyet aassâmviässud. Lasseen kuávlust láá valjeest staatâ enâmijn leijee toorjâsajeh, moin váldu-uási láá mieđettum nuorttâlâšlaavâ tâi puásuítuálu já luánduiäláttâsâi ruttâdemlaavâ vuáđuld. Stuárráamus uási rakânâsâin láá kiävtust pajasávt.

Vääččir meccikuávlun lii Pasvik-Inari Trilateral Park uási ađai uási Euroop aalmuglâšmeccilito Europarc sertifisistum räjjimecciohtsâšpargoost Suomâ, Taažâ já Ruošâ kooskâst.

Kuávlust lii vyeimist Tave-Laapi eennâmkoddekaava, mon peividem lii algáttum i. 2018.

Meccihaldáttâs vuávámijn Paje-Laapi luánduriggodâhvuávám luávdá oles kuávlun. Vääččir kuávlun siskálduvâ ohtsâšpargoost tažâiguun já ruošâiguun rahtum Pasvik-Inari Trilateral Park toimávuávámân (2019-2018).

Vuáđudemulme

Meccikuávluh láá vuáđudum kuávlui meccinálásášvuodâ siäiludem várás, sämikulttuur já luánduialáttásâi turviimân sehe luándu maangâpiälásii kevttim já ton iävtui ovdedem várás. Lasseen kuávlun kyeskih luándusuoječlemaavâ Natura 2000 -kuávloid kyeskee njuolgâdusah, moi miel kuávlun suoječlem vuáđustâssân leijee luánduáárvui merhâšittee hiäjudem lii kieldum.

Čácáduvah já geologia

Vuávámkuávlun siskálduvâ Tiänu-Njiävđámjuuhâ-Paččvei almugijkoskâsii čäcitipšomkuávlun. Čácáduvah kuleh iänäáš Paččvei váldučácádâhkuávlun; smavvá uási kuávlun taveosijn siskálduvâ Uvdujuuvâ čácádâhkuávlun. Čäasih kolgeh Jienjâmeerân. Vuávámkuávlun čäasih láá vâneraavâdliih, šelâdeh já toin lii uccáá humus. Čácáduvâi uásus vuávámkuávlust lii 33 %. Stuárráamus jävri lii Aanaarjävri. Aanaarjävri pajaldâsčaašij ekologisâš tile lii arvâlum pyerrin. Eres vuávámkuávlun pajaldâsčaašij ekologisâš tile lii eromâš pyeri. Vääččir meccikuávlun lii ohtâ Tiänu-Njiävđám-Paččvei čäcitipšomkuávlun love Natura-kuávlust, moh láá merhâšittee čäciluándutiijpâi já šlaajâi suoječlem tááhust.

Majemuu jienjâpaje ääigi jienjâ kulgâmkuávlun lâi meccikuávlun puotâ tavenuorttii kuávlun, mii uáinoo káártáin vuonâi, puolžâi, čielgij sehe jeegij já jaavrij haamijn moh čujotteh tavenuorttii kuávlun. Nannaamjienjâduv suddâmčäasih hâmmejii enâduvâid, mast láá páaccám ei. mooreenčielgij já -ämireh sehe drumliineh, moh haldâšeh Vääččir meccikuávlun taveuási uáinusijd. Kuávlust láá kulmâ vâldikodálávt mávsulii mooreenhámásume: Njammijäävri, Äittijäävri já Čuolisvuonâ äämmirmooreenkuávlun.

Natura 2000 -luándutiijpah

Vuávámkuávlust kávnogeh 17 luándudirektiv luándutiijppâd, moh láá inventistum iänäáš áimukovetulkkuumáin iivij 1996-1998 Paje-Laapi luándukarttimist. Enâdâhpargo uásus inventistum kuávlun vijđoduvâst lii tuše 8 %. Kuávlun vijđásumos luándutiijpah láá luándumeecih (45%) já vâneraavâdliih šelis jäävriih (32%). Tuodârluándutiijpâi uásus meccikuávlust lii 6 %. Čaašij tulvâdem lii vaiguttâm Aanaarjävri tilán; ei. kâäržidmáin čäcišaddostielâsijd. 1960-lovo lostâmátuhiävu tovâttij vijđes hiävuid Vääččir paijoos tuodârmorâstijn, moh láá tääl nk. sekundaarliih morâsteh.

Šlaajah

Natura-kuávlun suoječlem vuáđustâssân láá kulmâ luándudirektiv šlaajâ: säämimiedâš, ketki já čeevris. Uhkevuálásijd poccešaddošlaajâid tobdeh tuše kuulmâ: stuorrâkazzooh, sâmikuámmirâš já siävŋusjeggiullo. Čánâsijn já jáhâlijn láá mangâ uhkevuálásii šlaajâ, ei. varâvuálásâš šlaajâid kullee sierânisorroo- já šiällootikkečáánâ (suom. erakko- ja välkyludekäpä), kâlleekepisjeevil. Huápust suoječlemnâál šlaajâid kullee eromâš uhkevuálásii jienjâdâhjáhhâál iä tuubdâ eres soojijn ko Vääččir meccikuávlust. Vääččir lii tehâlâš puáris pecimeecij šlaajâid sehe tergâdis ekologisâš kiäinu nuorttân levânejee iälâánšlaajâid.

Kulttuurärbi já sámi kulttuur

Vääččir kuávlu lii toovláš Aanaar, Njiävđám, Paččvei já Syennjil sámsiijdái rájikuávlu. Iänááš kuávlu lii kuullám Aanaar siijdán. Ásseeh ellii kuálástmáin, miäcástmáin já nurámáin luándupuohtuid. Majeláá tai paaldán šoodái uccásihá šiiveettuálu já puásuituálu. Vääččir meccikuávlu peht moonái ohtá Jienjámeerân tuálvoo Ruija kiäinuin, Čuolisvuonâ kiäinu. Kiäinu miel juttii Jienjámeerân kyelipiivdon já kavpâšid. Nube maailmsuáđi maŋa evakkon karttám nuorttásämmiliih asáttuvvojii Vääččir alda.

Vääččir meccikuávlust láá nelji kulttuurhistorjálávt mávsulii huksimärbičuosáttuv. Čuolismyedhi já Pišter ävdintuveh ráhtojii 1910-20-lovoin Ruija kiäinu máđháljij ijjásaijeen. Kaareehvuonâst lii priivaatomástusâst leijee puáris anarâš aassámkieddi. Kuávlust lii meiddei Vääččir palgás pygálysäidđi puáris kámpákuávluinis.

Kuávlust láá dokumentistám taan räi 22 arkeologálie čuosáttuv, moin kuttâ láá merkkejum Museovirgáduv toovlášpasáttásregisterân. Čuosáttuvâin láá keđgiäigi já historjáljii ääigi aassámsajeh já koddepivdemrogeh. Kuávlust láá karttim meiddei Ruija kiäinu maŋgáin čuođijn kiäinumerhâidiskuun sehe nuorâb 1900-lovo aassám- já leirásajeh. Saavootkámpái pasáttásah já Piilola pálgá kuorâst leijee puáris stempáldâh muštâleh 1900-lovo aalgâ vyevdicuoppámijn. Laseen kuávlust tobdeh Sieidisuollu sieidipäáhi.

Vääččir kuávlu lii nuorttásämmilij já anarâšái ärbivuáváláš aassám- já navdášemkuávlu, mast hártutteh ain ärbivuáválijd säämi iäláttásáid, puásuituálu, kuálástem, miäcástem já nuurrâm. Váldu-uási kuávlu kulttuurärbičuosáttuvâin lahtojeh sámi kulttuurân. Kuávlu päikkinoomâin lii tohhum čielgâdâs.

Luándu virkosmittemkiävtu: vandârdem, luándumađhâšem já uápistemviestâdem

Vääččir meccikuávlu ij kuulâ Meccihaldáttás virkosmittemkiävtu váldusoojij, ige kuávlust lah ennustkin vandârdem palvâlusriäidudem. Kuávlust láá nelji ävdintuve, ohtá láigutupe, sehe merkkejum moottorkiälkkákiäinuh já Piilola kesipäälgis. Eromâšávt meccikuávlu taveosij enâduvâst lii väädis jotteeđ uccâ laddui já juovâi tiet.

Kuávlu taveosij já Aanaarjäävri tehálumos kiäsutteijee tahheeh láá kesi- já tälviäigi kuálástemmáđulášvuodah. Meccikuávlu máddáávuási vist lii teháláš pivdokuávlu. Kuávlust lii mađhâšemkevttim eromâšávt tälviv laiđiistum runneuággummuuhij häämist. Keessiv kuálásteijeid tuálvuh kirdemmašináin meccikuávlu javrijd já kuálástemmađhâšemiráttásah taheh Aanaarjäävrán uštemmuuhijd.

Vääččir meccikuávlun taheh arvâlusái miel ohtsis 5000 kollimid ihásávt. Vandârdeijeeh já mađhâšeijeeh taheh suullân 3000 já páiháliih pajeulmuuh, kuálásteijee já miäcásteijeeh s. 2000 kollimid ihásávt. Piilola pálgást láá ihásávt 200-300 kollimid. Paje-Laapi luándukuávdáš Siida tuáimá kuávlun uápisteijee luándukuávdážin.

Pivdotuálu

Miäcástem lii uási páihálie eellimtaavij já kulttuur. Väčirist pivdeh smavvâmeccivalje, soorvâid já kuobžâid. Sorvâpivdo lii kuávlust uccáá, ko tot lii viehâ tuárispeln já jotteemohtâvuodâh láá hiäjuh. Ihásávt kuávlust pääčih tuše muáddi soorvâ. Kuobžâpivdo tábâhtuvâ tiätumeripivdon já Väächčir kulá puásuituálukuávlun Nuorttiipele kuobžâtiätumerikuávlun. Kielđâssein lii miäcástemlaavâ 8 § miäldásâš vuoigâdvuotâ miäcástiđ kuávlust. Kuávlust tahhoo suullân 15 %:id páihálij smavvâmeccivalje pivdoost. Meccihaldâtâs vuábdâ rajalijd meerijd smavvâmeccivaljeluvviđ, vâi miäcástem lii sosiaallávt já ekologisávt killeel.

Aanaarjávri lii merhâšittee iäláttâs-, päikkitárbu- já astoäáigi kuálásteijeid. Iäláttâskuálástem hártutteh suullân olmožid. Váldu-uási iäláttâskuálástem kyelisalâsist pivdoo viermijguin já pivdusijguin. Paijeel 2000 purrâmušjuávkkuđ hártutteh päikkitárbukuálástem, mii tábâhtuvâ iänááš viermijguin. Aanaarjäävri taveuásih láá maŋgâ astoäigikuálásteije nievâčuosáttâh, kost puáhtá kuálástiđ já vandârdiđ maŋgâpiälásávt. Viermikuálástem, eromâšávt tálvikuálástem, lii ubâlohán kiäppánâm. Runneuággum já vuoggâkuálástem hártutteh sehe páihálieh ässeeh já eres kuávlun ässee tuváliih, kuálástemmadhâšeijeeh já vandârdeijeeh. Astoäigikuálástem lii lassaanmin eromâšávt Väächčir pajosist ja Curnâjäävri kuávlust. Lasanem lii tábâhtum eromâšávt kiđđâtäälvi, kuás tuárispele čassijđ piäsá moottorkiälháin. Čäasih hokâtteleh sehe páihálijđ ässeid já kuálástemmadhâšeijeid.

Tutkâm

Paččveileve já ton aldakuávlun luándu já šlaajâid láá jo kuhháá tutkâm syemmilâš-taažâ-ruoššâ ohtsâšpargoost. Enâmij pirrâs tile ohtâlistum čuávumohjelm valdui anon ive 2007. Ohjelm siskeeld eennâmekosysteemij, áimukvaliteet já kyermeijeje kočâttuv sehe čäcikvaliteet já čäciekosysteemij čuávum. Meiddei luándusuojâlemvirgeomâháin lii aldaáš ohtsâšpargo. Pasvik-Inari Trilateral Park-ohtsâšpargo ulmen lii ei. ovdediđ luándu kuhes äigikooská čuávum já tuárjuđ suojâlemkuávlun kilelis tipšom já kevttim.

Eres luánduriggoduvâi kevttim, losádâsah, kevttimvuoigâdvuodâh já sopâmušah

Luánduiäláttâsah, eromâšávt miäcástem, kuálástem já nuurrâm láá páihálie eellimvyevi já kulttuur merhâšittee uási. Luánduiäláttâsâid hártutteh iänááš táalu jiejjâs táarbun. Veikâ váldu-uásán luánduiäláttâsah iä lah innig válduášálâš äigápuáđu käldee, eromâšávt kuálástmist já muorjimist lii meiddei ekonomâlâš merhâšume. Riävská kielâpivdo lii lovâlâš.

Väächčir meccikuávlust láá valjeest toorjâsajeh (37), moh láá miedettum nuorttâlâšlaavâ tai puásuituálu já luánduiäláttâsâi ruttâdemlaavâ vuáduđ. Tai lasseen kuávlust láá sopâmušah kuálástemtoorjâsoojijn (7), virgeomâháie toorjâsoojijn (4) sehe ovdil meccikuávlulaavâ vuáimânpuáttim tohum luámutupesopâmušah (2). Palgâsijn láá kulmâ puásuitáálulaavâ miäldásii kuáđuttemsaje sehe oovtâst Palgâsij ovtâstussáin ohtsis 17 sopâmuššâđ puásuituálu lahtojeije kuávlun. Lasseen vuávâmuávlun siste láá suullân 140 priivaat kiddyâhâđ, moin láá sierriihánnáá jotteemvuoigâdvuodâh staatâ enâmáid.

Puásuituálu

Vääččir paalgâs: Palgâs puásuituálu ihásâš vuáđujuurrâm lii valduosijn pissoom siämmáálágánin ko tot lii valdâlum oovdeb tipšom- já kevttimvuávámist. Čuolisjäävrist Čurnâoivijd jottee kuáttumjuurrâmäiđi juáhá palgâs kyehti uásán, ärbivuáválii taavaapele kesikuávlun já máddáapele tälvikuávlun. Tääł kuáđutteh tälviv meiddei kuáttumjuurrâmäiđi taavaabeln meccikuávlun ulguubeln. Palgâs valdupygálysäiđi Sieminkurttu, kost čohčätäälvi vyebdimpygálysah tuállojeh, lii meccikuávlun ulguubeln. Iälu tuálvoo ääiđist tälviáigán kuáttumjuurrâmäiđi máddáabel Vironjaargân já Koonjálnjaargân. Kidđätäälvi kuáttumiälu tuálvoo Vääččir ááiđán, kost vittádeh kiäjuspeelijd já pyehtih rätkiđ iälu. Cuáŋuimáánust poccuid lyeštih kesikuávlun. Poccuuh vyessejeh Vääččir pajosist. Älisjäävri ääiđi kevttih vuosij vittádmân.

Paččvei paalgâs: Paččvei palgâs kuáttumjuurrâm lii muttum ennuv tiileest, mii valdâluvvo oovdeb tipšom- já kevttimvuávámist. Paalgâs rahtij ive 2004 kuáttumjuurrâmäiđi, mii luáddu palgâs maadâ-tave-sundeest. Vyeleeb Tuolbâjäävri viestârbeln kl. kuáttumjuurrâmäiđi ovtâstuvá maadâviestârtavenuorttii-kuávlulijñ aiđijn. Taat äiđi juátká vâldikode räaji estimäiđi kuávlun Räjivoođâžân. Nuorttäräaji estimäiđi, kuáttumjuurrâmäiđi já Lyevičielgi pygályssaje raijim kuávlun hämmee tälvikuáttumkuávlun, kuus tuálvuh elettempoccuid čohčätäälvi pygálysâin. Poccuid viggeh toollâđ kuávlust ohtân iällun stivrejejee kuáđuttem vievâst. Njuhčâ-cuáŋuimáánust poccuid čuákkejeh eidusii tälvikuávlust já tuálvuh Lyevičielgi ááiđán, kost ei. vittádeh kiäjuspeelijd. Tastmaŋa poccuid sirdeh kuáttumjuurrâmäiđi viestârbel nk. kesipele máddááuási vuovdijđ. Taan kuávlun jievjâmvyevdih láá eromâš teháliih poccui cevzim já puásuituálu kyeditetteevuođâ tááhust kidđätäälvi já algâkiiđâ ääigi. Poccuuh vyessejeh Cuobbuunjaargâ, Kaarehnjaargâ já Kyeškirnjaargâ kuávlun. Čohčuv-čohčätäälvi poccuid čuákkejeh já tuálvuh Lyevičielgi ááiđán pygályssäid kárttálahtosân merkkejum kiäinui mielđ, uásild čokkimaaiđij iššijn.

Mudusjäävri paalgâs: Meccikuávlun kullee Muorânjargâ, Riämñánjargâ já Pištarnjargâ láá kesi- já tälvikuáttumkuávlun, kost kuátuh eromâšávt Pärttih iälukode poccuuh. Meccikuávlust leijee kuáttumeh láá rávhálmoseh, ko taid ij mađhâšem lasseen čuosâ eres kištottellee eennâmkevttim, já kuávlun lii-uv tondiet eromâš merhâšittee palgâsân, kost meccikuávlun ulguupiälásijn kuávlun hárjuttuvoo vyevdituálu.

Njiävđám paalgâs: Palgâsist kulá meccikuávlun tuše Čuolisvuonâ taveviestârriddo. Kuávlun jievjâmvyevdih láá teháliih poccuid eromâšávt kidđuv. Čuolisvuonân lii rahtum kuáttumjuurrâmäiđi Kuoškávuonâst Čuolismuátkán.

KUÁVDÁŠ ÁÁRVUH JÁ AŠTUUH

Vääččir meccikuávlv kuávdáš árvun láá miäruštállum:

- **Luándudirektiv luándutiijpah já šlaajah:** Meccikuávlv luánduvuovdijn lii merhåšume maangåmuáđusii meccišlajåttuv siäiludmist. Šelis já väniraavådlåš Aanaarjåvri sehe luánduviđå siseennåm vyevedi- já tuodårjåävrih láá tehåliih čåciluåndu suojalån. Puoh stuurå piåđuh, kuobžå, ketki, kumppi já iilvås sehe eres luándudirektiv šlaajåin čeevris tiåttojeh meccikuávlust. Luånduáárvuid åštih puålušlajåttuv kiävhum, Kuålåduv ráhtulåšvuodå luoštuuh, Aanaarjåävri tulvådem, poccui kuåttum sehe šonjådåhnuåstum.
- **Meccinålåsåšvuotå:** Meccinålåsåšvuodå valdåleh luodåttesvuotå, ulmui tooimåi vänivuotå já joskådvuotå. Kuávlv meccinålåsåšvuotå torvee meiddei såmikulttuur hårjuttemiåvtuid. Malmåuccåm já ruukitooimah, Jieñåmeerå ryevidrađe já priivaatkiåinuh pyehtih åstiđ kuávlv meccinålåsåšvuodå.
- **Såmikulttuur:** Nuorttålij já anaråšåi váimuskuávlv. Såmikulttuurån kuleh puåsuituålu, kuålåstem, miåcåstem, nuurråm já säämi kietåtyeji sehe årbivuåvålåš tiåtu. Såmikulttuur åstih eres eennåmkevttimvyevih, virgeomåhåi lopevuåvålåšvuodah sehe kuávlv kiåvtun lahtojee lahåasåtem já pooliitliih linjimeh.
- **Puåsuituålu já eres luånduiålåttåseh:** Säämi puåsuituåli eellimiåvtuh láå kuåttumrååvhu, kuåttumij ohtålåsvuotå já kuåttumij meeri. Vääččir meccikuávlv kulå neelji palgåsån. Puåsuituålu aaståtahheeh láå penuvråiđutooimah, meccijotolåh já toorjåsoojij kevttimulme nubåstum.
- **Pivdotuålu:** Merhåšittee pivdokuávlv, kost årbivuåvålåš pivdokulttuur lii siåilum nanosin. Ton ruottåseh láå kuávlust aassåm já ton kiåvttåm ulmui pivdo- já kuålåstemkulttuurist sehe mudoi suhåpuolvåst nuubån hamåšum påihålii årbivyevist. Aštuuh láå pivdoluuvij paijeelmiårålåš vyebdim sehe kieldååssei staatå kuåvlv kyeskee vuoigådvuodåi nubåstum.

MITTOMEERIJ ASÂTTEM

Vuávám mittomereh já ulmeh:

- **Vääččir meccinálásášvuotâ siäilu:**
 - Kuávlun iä räáhti priivaatkiäinuid.
 - Meccikuávlun siste leijee vala huksiihánáá riddokiddoduvâid viggeh máhđulášvuotâi mielđ skappuđ staatân iävtutátulijn kavppiijn.
- **Luándutiijpái já šlaajái eellimpirrâsij tile siäilu tâi puárrán:**
 - Ulmui tooimái tovâtem hemádâsah šlaajáid já vaiguttâsah luándutiijppáid láá uccáá.
- **Sämikulttuur turvim:**
 - Meccikuávlun raajim tarkkum meccikuávlulaavâ uđâsmittijn.
 - Sämikulttuur tááhust tehálij kuávlun čielgâdem já huámášem meccikuávlun eennâmkevttimân kyeskee miäradâsâin sehe hiätukocemist.
- **Säämi puásuituálu já kuáttumráávhu turvim:**
 - Penuvráidutoomah iä hettii puásuituálu hárvuttem.
 - Moottorkiäkkávyeyijim kepidem tehálii vuossimkuávlust.
 - Meccijotolâh lii lováláš ige hettii puásuituálu hárvuttem.

Ovdedemčuosâttuvah:

- **Aanaarjäävri riddokuávlun čurgim:**
 - Riddokuávlun šoddâm leirâsoojij karttim já čurgim sehe kuávlun kevttei ravvim luánáttumečuolmâ kepidem várás.
- **Pasvik-Inari Trilateral Park:**
 - Pasvik-Inari Trilateral Park lii almugijkoskâsávt áárvust onnum kilelis luándumađhášem čuosâttâhkuávlun, mii lii tobdos meccinálásášvuotâstis, luánduárvinis sehe kulttuurlijn já historjáljin árvuinis.

STIELÂSJUÁHU

Vuávámkuávlun lii masa ollásávt **tuárispelistielâs**. Stielâs ulmen lii kuávlun siäiludem meccinálásâžžân, luánduáiláttâsâi hárvuttem já kuáttumráávhu turvim. Kuávlust tääl leijee palvâlusriäidudem siäiluduvvoo. Uđđâ virkosmittemkiävtu palvâlusriäidudem ij rahtuu. Suullân 12 hehtaariid meccikuávlust lii räjistielâsist. Taat kuávlun čujottuvvoo **raajimstielâsin**, kost láá vyeimist räjjikocceemlaavâ miäldásiih njuolgâdusah.

OLÁŠUTTEM JÁ TOOIMAH

Luándu- já kulttuuräärbi suojâlemtoomah

- Luándutiippâtiäđu peividem Paje-Laapi káiduskarttimpiiloothaavâst. Tiäđui tievâsmittem sehe luándudirektiv já uhkevuálásijn luándutiijpâin. Luándutiijpâi tile čuávum eromâšávt tuodârkuávlu luándutiijpâin.

Luándu virkosmittemkevttim toomah

- Kuávlun iä räáhti uđđâ rakânâsâid iäge kiäinuid. Tääi leijee rakânâsâid já kiäinuid šipšeh, eereeb Čuolismyedhi láávu já liider, maid pieđgejeh.
- Meccihaldâttâs já palgâseh viestâdeh oovtâst vuossimääigi tábáhtuvvee kiälhástállâm hááituin.

Pivdotuálu toomah

- Kuávlun siäiluduvvoo ollásávt pivdemkiävtust. Pivdotedduu čuávuh já lopemiäcâstem mitoh nuuvt, ete väldih huámášumán páihálij ässei miäcâstem uássus já ekologisii já sosiaallii killeelvuodâ. Miäcâstem haldâšem vuáđuduvá tiätumerimiäradâsân.
- Smavvâpiäđui pivdem viggeh paijeentollâđ já čuosâttiđ eromâšávt ulmui toomâi tiet lasanâm smavvâpiätunaalijd. Kuávlun pyehtih pieijâđ njuállumkeeđgijd sorváid. Riävskâpivdoost keviduvâi ráhtimân tarbâšuvvee miestuiguin (sovvijn já poijuin) puáhtá ávhástállâđ.
- Kuálâstem meeri mitoo Meccihaldâttâs kuálâstemluuvijd kyeskee tiätumerimiäradâssáin. Kuálâstemluuvij kevttim haldâšuvvoo lopeiävtuiguin. Eidusâš kuálâstem haldâšem olášuttoo Aanaar kyelituálukuávlu kuálâstemnjuolgâdussáin, mii peividuvvoo muáddi ive kooskâi.

Eres luánduriggoduvâi já kuávlui kevttim tooimah

- **Meccijotolâh:**
 - Meccijotoluv mittom vuáđđun lii tiätumerimiärádâs já meccijotolâhluuvij mieđettem haldâšuvvoo sierâ ravvuiguin.
 - Aanaar kieldâässeid mieđetteh muotâeennâm ááigán meccijotolâhluuvijd oles aassámkielâ kuávlun maangâ ihán häävild. Meccihaldâttâs puáhtá mieđettiđ vyeimist orroo luuvij mieđetteprinssiipij já -ravvui mielđ luuvijd olgopäikkikodáláid agâstállum táárbun. Meccihaldâttâs mieđeet meccijotolâhluuvijd kesieennâm ááigán tuše spiekâstâhhân já lusi suujâi vuáđuld.
 - Meccijotolâhluuvijd iä mieđeet vuossimrávhuiduttemkuávlun, mon ääigi já kuávlurajijittâsâid suápih Vääččir meccikuávlun palgâsij, nuorttâlij sijđâčuákkim, sämitige já Meccihaldâttâs koskâsijn ráđádâlmijn.
 - Meccijotolâhluuvij almolâš lopeiävttoid lasettuvvoo kirjim eromâš skikâlâšvuodâst puásuituálukuávlun poccui vuossimääigi já vuossimrávhuiduttemkuávlun vyejedijn.
 - Meccikuávluid iä vuáđđud meccijotolâhlaavâ mielđâsijđ moottorkiälkkákiäinuid.
 - Reesuurs- tâi torvolâšvuotâaggáin moottorkiälkkákiäinuid puáhtá stengiđ jis lii tárbu
- **Eres jotolâh:** Kirdemmašineh pyehtih siäivuđ meccikuávlun javrijđ já kirdeliđ toin Meccihaldâttâs lovettáá, ko koččâmušâst ij lah kiärdulâš kirdemkiäinujotolâh. Ton saajeest helikopteráin enâmân siäivumân kalga leđe lope motomij spiekâstuvâiguin (kááijum- já virgetooimah sehe puásuituálu já luánduiäláttâsâi táárbuh).
- **Meccipyerávyejijim, raccastem já puásuiráidutoimâ** láá lováliih jyehiulmuuvuoigâdvođâiguin.
- **Penuvráidoin** jotteem lii lovâlâš jyehiulmuuvuoigâdvođâiguin. Jis tooimân puáhtá vyerdiđ stuárráb ko smavvâ hááitu tâi hemâdâs, toos kalga skappuđ Meccihaldâttâs love. Penuvráidutoimáid kyeskee luuvijd iä mieđeet.
- **Puáldimmuorâ väldim:** Eennâmmuorâ iä vyebedi puáldimmuorrân fastâ paihijđ (ei. kámpáid). Eennâmmuorâ vyebedih kuittâg vandârdeijeid uccâ meerijđ (1-2 m³). Pärttih kuávlust kylálij puáldimmuorâ väldimkuávluh čujottuvvojeh meccikuávlun ulguubel. Meccihaldâttâs čuujoot päikkítárbumuorâ čuoppâmsaje nuuvt alda meccikuávlust leijee kámpá tâi eres kevttimesaje ko máhđulâš, vâi ulmuu luodah pisoččii kámpái alda já eres kuávluh siäiluččii meccinálâsâžžân. Meccihaldâttâs rávvee päikkítárbumuorâ väldim nuuvt, ete tot čuáccá vuosâsaajeest ellee ciägupessijđ, maid kalga väldiđ suullân siämmáá saajeest mutâ ij kuittâg nuuvt, ete tast šadda ráigi.
- Nuorttâlâškuávlust ässee nuorttâliist lii sierâ mávsuttáá vuoigâdvootá toollâđ sááđhuid já kuálastempiergâsij kuškâdemsoojijđ sierâ lovettáá.
- Sämmilii kietâtyejiärbivyevi turvim várás siäiluduvvoo vuoigâdvootá väldiđ staatâ enâmijn kietâtyejiamnâsin uccâ meerijđ poijuu, leeibi, suávi já suve. Meiddei uccâ meerijđ veedijđ, kamuvsuoinijđ, hajâsuoinijđ já puurrâmrääsi uázžu väldiđ mávsuttáá. Toi ovdâskulij vyebedim tâi toimâtem amnâsin ij lah lovâlâš.

Haldáttáh

- **Staatân skappum:**Jis kuávlust fálloo staatân uástimnáál tâi lonottemnáál taggaar kiddodâh, mon lahtem meccikuávlun ovdedičij eromâš merhâšitteht kuávlun meccinálásâšvuodâ siäilum, skappum olášuttem máhđulášvuodâid čielgâdeh oovtâst Laapi IPJ-kuávdáin.
- **Meccikuávlun vijđedem:**Meccikuávlurajim ulguubel pääcih merhâšitteh sâmikulttuurčuosâttuvah já säämi iäláttâsâi tááhust teháliih kuávlun. Jis meccikuávlulaavâ nubástitem tâi uđâsmittem šadda äigikyevdilin, Meccihaldáttâs puáhtá pirâsministeriö tiättun vuávâmpoosees ääigi oovdân puáttâm uáinuid meccikuávlun vijđedemtáárbuin.
- **Láigu- já kevttimvuoigâdvuotâsopâmušâi toohâm:**
 - Puásituálu tárboid puáhtá toohâđ kevttimvuoigâdvuotâ- já láigusopâmušâid palgâsijguin. Uđđâ puásuiaaidij huáđđoorvolášvuodâ pyeredeh máhđulášvuodâi miel.
 - Nuorttâlášlaavâ miel nuorttâláškuávlun ässee nuorttáliist lii sierâ mávsuttáa vuoigâdvuotâ pieijâđ Meccihaldáttâs luvvijn puásui-, pivdo- já kyelituuvijđ, kyelikiällárijđ já rájusuoijđ tarbâšlijđ soojijđ, jis ääšiomâháá rakânâs pieijâm kalga anneeđ nuorttálii já suu perruu jieijâs tálutuávlun kevttimnáál uáivildum eellimtarbâšijđ finniimân taarbâšlâžžân.
 - Meccihaldáttâs puáhtá luovâttiđ ráhtustoorjâlaavâ mielâsijđ eromâš hiäđu kevttimvuoigâdvuotâid toorjâsaje pieijâm várâs. Occee kalga tevidiđ ráhtustoorjâlaavâ kriterijđ. Occee kalga leđe kieldâássee.
 - Kávpálij kuálâsteijei nk. áámmátkuálâstemtoorjâsoojijđ viggeh čujottiđ meccikuávlun ulguubel Aanaarjäävri uásialmoskaavast čujottum kyelikieddijđ. Eromâš luis suujâin pyehtih kuittâg čujottiđ toorjâsaje meccikuávlun. Kuálâstem tâi miécâstem (iärâseh ko luánduiäláttâsâi hártteijeh) vuáđuld iä mieđeet uđđâ toorjâsoojijđ.
 - Toorjâsoojijđ iä mieđeet uáinusij peeleeest rašes kuávlun. Uđđâ toorjâsoojijđ iä mieđeet kárttalahtosist čujottum kuávlun Vääččir aalaast.
 - Meccihaldáttâs juátká vyeimist orroo kevttimvuoigâdvuotâ- já láigusopâmušâid toin iävttoin, ete toi kevttimulme ij nubástuu meccikuávlulaavâ vuástâsâžžân. Ovdil meccikuávlulaavâ vuáimânpuáttim tohhum sopâmušâid puáhtá juátkiđ meccikuávlulaavâ 12 § vuáđuld. Taat kuáská meiddei kyehti ovdil meccikuávlulaavâ vuáimânpuáttim tohhum luámutupán kyeskee láigusopâmuš já IPJ-kuávdáin tohhum sopâmuš tutkâmtoimâ huoláttâsrakânâsâst.
 - Staatâ virgeomâháiguin uđâsmittemnáál sopâmušâin kieldih toorjâsoojij astoäigikiävtu. Spiekâstâh täst lii Räjikocceemlájádâs, mon virgeulmuin lii laahân vuáđuduvvee almottem- já toimâmkenigâsvuotâ meiddei astoäigi

- **Luvvij miedettem:**
 - Vääččir meccikuávlust tuáimee luándumađhášemiráttásáin lii máhđulášvuotá finniđ love koskápudđásii ohjelmpalvólustoorjásaje pieijámán. Puoh iráttásáin pyehtih leđe siämmáa ääigi ohtsis enámustáa kulmá vyeimist orroo toorjásajelove. Keppáráhtusláš toorjásajeh uážžuh leđe enáduvást enámustáa 2 mp ääigi. Pieijámsoojijn ráđádálloo nuorttálij sijdáčuákkimáin já palgásáin. Ohjelmpalvólustoorjásoojijd iä miedeet penuvráiđutoimáid. Loveh iä miedettuu poccui vuossimkuávlod rávhuiduttemääigi, tálvikuáttumáid toi kuáttumkevttim ääigi iäge poccui fievridem- já čokkimkuávlod toi kevttim ääigi
 - Tutkámuvijid miedeedijn já lopeiävtuin huámášuvvojev sämikuluttuur hárjuttem iävtuid.
- **Sopâmušâi ráhtim:**
 - Mađhášemiráttásâi kiäinuin suáppoo ráđádálmáin oovtâst palgâsijguin já mađhášemiráttásâiguin.
 - Irátteijeekiäinuin uárnejuvvojev ráđádálmeh, kiäinui linjimijd já saje puáhtá mutteđ tâi soppum kiäinulinjimijd puáhtá meddâlistiđ aanoost
- **Eres tooimah:**
 - Almugijkoskâsii ohtsâšpargo juátkim. Pasvik-Inari kuávlun toimávuávám (2019-2028) olášuttem. Toimávuávám tooimah láá tipšom- já kevttimvuávám miäldásiih.
 - Jis meccikuávlun čyeccih uđđâ merhâšittee eennámkevttimhaavah, Meccihaldáttâs uásálist sämikuluttuurán šaddee vaiguttâsâi árvuštálmán pyevtitmáin tiäđu meccikuávlun luánduáárvui já aamnâslie kulttuuräärbi tááláa tiileest sehe kuávlun jieškote-uvlágán kevttimvuovijn.
 - Aanaarjäävri riddokuávlun čurgim lii máhđuláš, jis tom puáhtá olášuttiđ haahân, moos finnejev sierâ ruttâdem. Váatá ohtâsii valmâštállâm oovtâst eres tuáimeiguin (kielđáin, ornijdumijguin jna).